

Sajtótörténet (1705-1820)

„Hiteles, hasznos és válogatott ízenetek.”

Az első magyar hírlap ilyen „ízenetek” terjesztését tekintette hivatásának 1780-ban, amit persze nem ő fedezett fel. Sok nemzedéken át tankönyvek és unalmas előadások kezdődtek ezzel a frázissal: „már a régi rómaiak...” Mára kimúlt ez a formula. Ki tud arról valamit is, hogy mit tettek a rómaiak? Pedig a sajtó esetében – bár-milyen meglepő is – teljes joggal lehetne így indítani a visszatekintést múltjára. Kr.e. 59-ben megindult, és kétszáznyolcvan éven át készült egy olyan központi „újság”, amely nem csak hivatalos híreket, de kulturális és sport programokat (pld. gladiátor küzdelmek meghirdetését) is tartalmazott, és amelyeket a római Forumon lehetett olvasni – azoknak a római polgároknak, akik tudtak olvasni. És ha volt nyilvános híradás, természetesen volt már censor is.

A modern kori sajtó kezdete azonban jóval későbbi időkre tehető: a XVII. századi Európában született meg, mint a híreket közlő és véleményformáló hírlap, mind a szórakoztatás és műveltségterjesztés különféle formáit nyújtó hetilap és folyóirat.

A magyar sajtó, ha értelemszerűen a magyar nyelven megjelenő nyomtatványokat tekintjük annak, csak Mária Terézia királynő halálának évében indult el. De ez természetesen nem történt előzmények nélkül, még ha előfutárai latin és német nyelvűek voltak is.

A magyar sajtótörténetek többsége 1705-re és II. Rákóczi Ferenc környezetébe helyezi a magyar (országi) sajtó kezdetét. Ez már a szabadságharc ideje, s a fejedelemnek szüksége volt arra, hogy Európa királyi udvarai ne csak a Habsburg császárság két évvel korábban megindított lapjából (a máig élő Wiener Zeitung elődjéből) tájékozódhassanak. Rákóczi kancelláriája a magyar szempontok és célok megismertetésére indította el a Mercurius Veridicus ex Hungaria (Magyarországi Igazmondó Mercurius) című kiadványt, amelynek ma hat megjelent füzetét ismerjük az 1705 és 1710 közötti időkből.

Több szempont miatt is kérdéses, hogy sajtóterméknek tekinthetjük-e ezt a rendszertelen időközökben kiadott nyomtatványt. Latin nyelvűsége még magyarázható, de az már kevésbé, hogy nem a „nagyközönségnek” szóló, megvásárolható lap volt. Tulajdonképpen inkább szükség szerint kiadott diplomáciai tájékoztatónak tekinthetjük.

Ezt követően továbbra is latin, majd német nyelvű lapok jelentek meg Magyarországon. Közülük a legfontosabb az 1764-ben, Pozsonyban megindított Pressburger Zeitung, az első folyamatosan megjelenő hírlap volt (amely a történeti Magyarország leghosszabb életű lapja lett: túlélte nem csak a Habsburg Birodalom átalakulását, az Osztrák-Magyar Monarchia megszületését, de annak bukását is, sőt Csehszlovákia létrejöttét: csak 1929-ben szűnt meg).

A II. József által képviselt felvilágosodás magyar hívei közé tartozott az első magyar hírlap megalapítója, Rát Mátyás. Német egyetemeken tanult protestáns teológiát, onnan hozta a korabeli nyugat-európai sajtó ismeretét, s annak mintájára indította el a Magyar Hírmondót (1780-1788). A lap hetenként kétszer, szerdán és szombaton jelent meg, első évfolyamára 320 előfizetőt tudott szerezni, elsősorban a nagyobb városokból? majd ezt a számot még egyharmadával, négy-öttszáz közé tudta növelni. Sikere szépek tekinthető, tekintve, hogy olyan országban indult el ez a lap, ahol a közéletben a latin nyelv uralkodott, s az olvasni tudók létszáma is szűk körű volt. A „hírmondó” megnevezés a korai európai újságok általános címadási szokásaihoz kapcsolódott. Amint ez a később napilappá fejlődő laptípus fő feladatának az információközlést tekintett, úgy címében is a hírek közvetítőire utalt, gyakran megszemélyesítve a kereskedőket, utazókat patronáló antik mitológiai futár nevével. Így lettek a korabeli hírlapi címek ilyesfélék: Merkúr, Mercurius, Kurír, Futár, Hírívő, Hírmondó és hasonlók. A lapok fejléceiben is ezek az alakok jelentek meg, képiles is aláhúzva a nyomtatvány funkcióját. A cím és a célkitűzés hírlapi volt, a formátum, a lap jellege azonban inkább a folyóiratokra, könyvekre emlékeztetett, kis méretével, egyhasábos szedésével. A hírek és közlemények nem meghatározott helyen, rovatrendszerben követték egymást, hanem tartalmi szempontoktól függő sorrendben követték egymást.

A következő évtizedek magyar lapjai is hasonló jellegűek voltak, Magyar Kurír, Magyar Mercurius, és hasonló címekkel. Elsősorban a birodalmi székvárosban, Bécsben jelentek meg, érthető módon, hiszen a legnagyobb olvasóközönséget, a hivatalnokréteget ott lehetett elérni. A hasznos, hiteles és fontos tudósítások mellett a sajtó szórakoztató szándéka – ma úgy mondhatnánk, a „bulvárhírek” iránti fogékonysága – már a kezdeti magyar hírlapokban is megjelent. Ma is szórakoztatót olvasni, amint például a Magyar Kurír (1786-1834) veretes, bonyolult nyelvi szerkezetekkel teli, még nyelvújítás előtti nyelven beszámol egy színházi megismerkedési esetről, amelyben az előadás végén a lovagias ifjú a szende leányminden tiltakozása ellenére – ragaszkodik ahhoz, hogy hazakíséri őt a külvárosba, ám útközben a leány leüti és kizsebeli lovagját. Sőt olyan híreket is közöltek a lapok, amelyeket „nagy hitet kívánó hír” cím alá gyűjtöttek, érzékeltetve, hogy maguk sem igazán hiszik el, akkora lódításról van szó – de szórakoztató.

Az 1820-as években Pest vált a magyar kultúra központjává, s ekkor változott meg a magyar sajtó szerepe és jellege is: az átfogó nemzeti megújulási program, a reformkor fontos kulturális és politikai eszköze lett. Azt mondhatjuk, a nemzeti szerepkör elvállalásával komolyabbak és egyneműbbek lettek a magyar hírlapok, sőt például Kossuth Lajos lapja, a Pesti Hírlap már nem is közölt más cikket, mint aminek valamilyen nemzeti politikai vonatkozása lehetett.

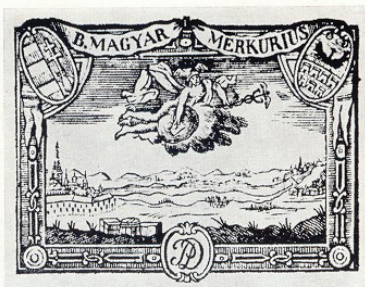
Buzinkay Géza

A' R. Tsáfszari és Ap. Királyi Felség' Kegyelmevel
Indult BÉTSBÖL Pénzeken 7. Májusban. 1793.

Frantzia Ország.

Páris — Nemz. Convent-beli dolgok. — Apr. 13-dikán ismét Marat felett viaskodott a két ellenkező párt, míg végre a jelen lévő 367 tagok közül 220-an az ő fogságba való viteltetésére — közül 220-an az ellen — a többek pedig lemmit sem vokfoltnak. — Az ő ellene hozattott Decretum ez: — „Mivelhogy Marat felől meg bizonyított az — hogy ő a maga renülő leveleiben

A' Tsáfszari és Királyi Felség' Kegyelmevel.

Indult BÉTSBÖL Káden 9. Júliusban. 1793.

A' H. Koburg táborától a Bétsi fő Hadi Cancelláriához, érkezett, és ez által ki-adattott leg újabb hadi tudósítások ezek: — „Valencionnes vára alatt némelly töltésünk és sántzaink Jun. 23 dikának reggelég 3 egész napok alatt igen Izerentsésen építettének, és egészízen megküzültek, a' mely idő alatt az ellenség, minden reményesség felett, a' mieinknek leg kissebbet sem